

OPONENTSKÝ POSUDEK

Jméno rigorozanta/rigorozantky:	Arian Ebrahimi
Téma práce:	Věcná práva v československém právu v letech 1964-1990
Rozsah práce:	525 647 znaků vlastního textu včetně poznámek pod čarou včetně mezer
Datum odevzdání práce:	09.06.2024

1. Aktuálnost (novost) tématu

Práce se věnuje zajímavému právněhistorickému tématu věcných práv v právním řádu Československa v letech 1964–1990, tzn. v období, kdy byl platným a účinným zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále též jen jako „OZ 1964“), který se ovšem velmi zásadně v daném časovém úseku proměňoval. Zatímco původní znění významným způsobem tradiční právní instituty opustilo anebo proměnilo, ať již se jednalo o institut držby, který původně výslovně v textu obsažen nebyl, ale jurisprudence i judikatura jej znala, vlastnictví či věcných práv k věci cizí, kdy *iura in re alinea* byla v původní verzi OZ 1964 obsažena jen zlomkovitě, přinesla novela OZ 1964 – zákon č. 132/1982 Sb. významné změny směrem ke klasičtějšímu koncipování těchto institutů. Konečně zásadní zlom přinesl rok 1989 a zejména novelizace ústavy i občanského práva v letech 1990–1991.

Práce si však vzhledem k tématu správně všímá i odlišné regulace věcných práv v zákoně č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu. Přestože problematika věcných práv v práci zkoumaném období byla, komplexněji i co se týče různých dílčích elementů, zpracována jak v dobové literatuře, tak v různých odborných textech po roce 1989, je třeba uvést, že rigorozant podává svůj komplexní pohled na věc s vizí opírající se o prisma dnešních právních konstrukcí, a téma je aktuálním, neboť umožňuje sledovat jak evoluci dotčených právních institutů, tak jejich historické kořeny, vnímat shody a rozdíly se současností a tím i porozumět koncepcím, jež buď přetrvaly nebo naopak byly opuštěny. Posuzovaná práce proto může mít význam nejen pro poznání a porozumění minulosti, nýbrž rovněž z hlediska ponaučení a případné inspirace či naopak neinspirace *de lege lata* a *de lege ferenda*. Vzhledem k tomu, že jde o témata z období 1948–1989, lze upozornit i na význam práce pro uchování historické paměti ohledně dějinné epochy vlády s dominantním politickým vlivem KSČ. Již na tomto místě je však vhodné se pozastavit nad vymezením tématu oponované rigorózní práce, jež je na kvalifikační práci tohoto typu snad až příliš široce formulováno, což pak nezbytně mohlo na některých místech ovlivnit hloubku provedené analýzy.

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Zvolené téma vyžadovalo značné multidimenzionální teoretické znalosti týkající se jak historie, teorie práva a právní filozofie, tak koncepcí z práva a z různých právních odvětví, především právní civilistiky. Zpracování tématu však k tomu mohlo využít poměrně rozsáhlý sylabus zdrojů k problematice věcných práv v 60.–80. letech 20. století v Československu a rovněž k teoriím dotýkajícím se předmětné problematiky, ať už se jednalo o právní předpisy, literaturu, prameny a ostatní zdroje. Tato možnost však nebyla zcela vytěžena. V oponované rigorózní práci zcela absentují např. archivní materiály, byť je mohou zčásti nahradit důvodové zprávy, které však např. neobsahují případné diskuze, podklady či personálie prací na těchto obecně závazných normativních aktech. Jestliže je v práci pasáž zmiňující zahraniční střeoevropské úpravy institutu, mohl rigorozant využít i více zahraniční literatury. Na druhou stranu je třeba konstatovat, že u práce z českých

právních dějin období 1948–1989 má těžiště badatelské práce spočívat logicky ve zdrojích domácích.

Lze rovněž poukázat na to, že v poslední době se ve vědeckých právnických a právněhistorických výstupech zvyšuje důraz rovněž na akcent tzv. „živého práva“, tj. na dobovou aplikační praxi, jež umožňuje lépe zachytit fungování příslušné dějinné normativy. Rigorozant správně tento trend neopomněl, když v posuzované práci se vyskytuje několik rozsudků i hodnocení rozhodovací činnosti soudů v určitých letech. Přesto mohla být práce s judikaturou ještě výraznější. Práce se snaží problematiku nejen analyzovat, ale i konceptualizovat, byť u tato konceptualizace mohla být na některých místech výraznější a analýza hlubší. Výrazněji by bylo možné např. srovnat teorie, na něž práce mnohdy odkazuje a normativitu v aplikační praxi, když je otázka, nakolik se skutečně některé tehdejší radikální teorie propsaly do živého práva a nakolik se jednalo spíše o jurisprudenci ekvilibristiku či právně politické proklamace. Svůj díl zde mohla odvést již výše v posudku zmíněná, snad až nadbytečná šíře tématu, zaměřujícího se na všechna věcná práva, ale zasahujícího i do závazkových práv.

Práce je poměrně skoupá u identifikace a vysvětlení použitých metod. Z hlediska použitých metod je v práci explicitně uvedeno na s. 6 práce: „*Při vypracování rigorózní práce jsem využíval metodu deskripce a rozboru normativních textů, textů odborné literatury (právní i ideologické) a judikatury ve spojení s analýzou těchto textů a jejich případnou komparací.*“ Z tohoto jediného souvětí, v podstatě obsahujícího jen výčtový přehled metod, není zřejmé, to, co čtenář zjistí vlastním zkoumáním. Kupříkladu to, že se v oponované práci jedná o metodu analýzy diskurzivní, kritické a historické, ani to, že A. Ebrahimi pracoval např. i s logickými metodami. Jde jistě o legitimní badatelské metody při výzkumu předmětného tématu. Nicméně by bylo možné požadovat u rigorózní práce např. výraznější uplatnění i filozofických, resp. právněfilozofických a teoretických metod, příp. doplnění nějakých dílčích sond. Zatímco uvedené požadavky vyplývají ze stále rostoucích požadavků na kvalitu vědeckých prací a mohou být více či méně předmětem diskuze, podle názoru oponenta je překvapující absence jakéhokoliv vysvětlení, proč byly v práci použity právě vyjmenované metody.

3. Formální a systematické členění práce

Posuzovaná rigorózní práce se člení na úvod, 6 kapitol a závěr. V úvodu (s. 5–7 práce) se setkáme s uvozením do problematiky, informací o použitých metodách a o základní struktuře práce. Chybí zde však alespoň stručná analýza použitých zdrojů, příp. dosavadního stavu výzkumu. Což způsobuje, že tvrzení A. Ebrahimiho o údajném nedostatečném akcentu jurisprudence na OZ 1964 a jeho koncepci věcných práv vyznívá subjektivisticky.

První kapitola práce (s. 8–29 práce) se snaží zakotvit právní institut věcných práv v tehdejšímu systému práva, jednak v zemích tzv. socialistického bloku, jednak v československém právním řádu. Druhá kapitola (s. 30–46 práce) rekapituluje evoluci právní úpravy věcných práv v Československu v letech 1948, resp. 1950–1964. Následující, nejrozsáhlejší kapitola (s. 47–117 práce) popisuje a analyzuje právní úpravu jednotlivých věcných práv v předmětném období 1964–1989. Čtvrtá kapitola práce (s. 118–171 práce) se věnuje omezení dispoziční volnosti při převodu nemovitostí a dále právnímu institutu osobního užívání, jakožto podle A. Ebrahimiho právním institutům nahrazujícím či obdobným věcným právům. Pátá část práce (s. 172–185 práce) se zabývá právní úpravou věcných práv v zákoníku mezinárodního obchodu z roku 1963. Oproti rigorozantovi jsem toho názoru, že i tato kapitola představuje gros práce, neboť název rigorózní práce se neomezuje jen na regulaci občanskoprávní. Konečně poslední, šestá kapitola (s. 186–191

práce) se věnuje změnám v letech 1990–1991. Práce je zakončena sumarizačním, ale myšlenkově obohacujícím závěrem (s. 192–199 práce).

Zvolená systematika posuzované práce je ve svém celku přiměřená, nicméně bylo by možné k ní uvést několik připomínek a doporučení. Z připomínek ke struktuře posuzované rigorózní práce lze zopakovat, že práce má poměrně široce vymezené téma, kdy na určitých místech taková šíře vyznívá poněkud na úkor hloubky zpracování. Jestliže je 2. kapitola práce nazvána Věcná práva v československém právu po roce 1948, lze vnímat jako nepřiměřeně upozaděnou až vytlačenou problematiku právní úpravy věcných práv v letech 1948–1950. Byť zlom u kategorizace vlastnictví představovala již Ústava z roku 1948 a jisté prvky diferenciaci vlastnického práva, zejm. z hlediska poskytované ochrany, nalezneme již v době 1945–1948, u věcných práv obecně i u věcných práv k věci cizí stále přetrvávaly předchozí koncepce a platil ABGB. Vzhledem k tématu by proto možná bývalo přesnější v této kapitole zkoumané období ohraničit roky 1950–1964, kdy platila komplexní úprava bezprostředně předcházející tématu práce. Alternativou by bylo popsat tradiční koncepci věcných práv platnou do roku 1950. Samostatnou kapitolu (ne jen subkapitolu) by si možná zasloužily změny v roce 1982. Právní úprava v zákoníku mezinárodního obchodu mohla být využita výrazněji komparativně jako protiklad k OZ 1964 a ukázat, že oproti teším (mj. obsaženým i v oponované kvalifikační práci) o zásadním odklonu od tradičních věcněprávních institutů, je třeba říci, že tento odklon se netýkal všech odvětví práva v ČSSR. Naopak období 1990 a 1991, kdy došlo k zásadním změnám juristické regulace právních institutů, kterým se práce věnuje, je popsáno nepřiměřeně stručně. Vzhledem k důležitosti i koncepční transformaci, zejm. vlastnictví, by si tento časový úsek v poměru k ostatním kapitolám určitě zasloužil podstatné rozšíření. Zde lze upozornit navíc rovněž na skutečnost, že ačkoliv práce má podle názvu končit v roce 1990, v uvedené, velmi stručné kapitole, jsou změny vedeny až do r. 1991, tedy překračují temporální limitaci práce. Toto překročení je ovšem opodstatněné, vzhledem k zásadním novelizacím a změnám soukromého práva v roce 1991.

4. Vyjádření k práci

Posuzovaná rigorózní práce se věnuje z hlediska poznání minulosti i úvah nad právními koncepcemi a kořeny právní úpravy aktuální otázky vývoje právní úpravy (nejen) věcných práv (nejen) v letech 1964–1990. Stejně jako u své dřívější diplomové práce A. Ebrahimi v tomto ohledu překročil název práce. Sám autor ostatně uvedl na s. 5 své práce, že se snaží analogickým způsobem jako u své diplomové práce zpracovat problematiku právní úpravy věcných práv. To je také jedna z obecných slabín oponované práce, když rigorózní práce se přeci jen od diplomové práce jako kvalifikační práce vyššího typu má lišit.

Práce prokázala zaujetí rigorozanta pro problematiku a jeho schopnost samostatného zpracování tématu na patřičné úrovni. Práce je podána zajímavě, srozumitelně a přínosně. Cíle práce byly v zásadě splněny, byly použity vhodné metody práce, byť snad analýza mohla být na některých místech hlubší. Zejm. na některých místech došlo ke zbytečnému zjednodušování problematiky. Okrajově byly v oponované práci provedeny sondy do dobové rozhodovací praxe soudů týkající se předmětu práce. Práce je vystavěna logicky, v rámci systematiky by bylo možné více rozpracovat právní úpravu v letech 1948–1950 a po roce 1989, stejně jako úpravu v zákoníku mezinárodního obchodu, aby byl text vyváženější rozsahem a byly výrazněji akcentovány koncepční odlišnosti různých právních odvětví v témže čase i koncepční proměny právních řádů po změnách politických režimů. Výrazněji bylo možné pracovat taktéž s aplikační praxí, právněfilozofickými konstrukty (např. by bylo možné analyzovat zkoumanou problematiku z hlediska právního realismu v poslední době spojovaného s právním řádem a jeho aplikační praxí v letech 1948–1989).

Při zpracování této rigorózní práce byly využity právní předpisy (jejichž přehled však schází v seznamu zdrojů práce), literatura, dílčí judikatura, tištěné prameny i další zdroje. U rigorózní práce v oboru právních dějin bych předpokládal i archivní výzkum. Formální úprava práce, její gramatická, sémantická a stylistická úroveň odpovídá požadavkům kladeným na kvalifikační práce tohoto typu. K dalším připomínkám viz předchozí a následující text posudku. Práci doporučuji k obhajobě.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Cíl posuzované práce je velmi ambiciózně vymezen na s. 6 práce: „komplexně popsat právní úpravu věcných práv v československém právu v letech 1964 až 1990, jakož i historické pozadí vzniku této právní úpravy, teoretická východiska úpravy věcných práv, jejich místo v systému československého socialistického práva, dále i jejich analýzu socialistickou jurisprudencí (včetně soudobé odborné literatury), jakož se i pokusit o popis jejich využití v praxi. Dále by tato práce měla věnovat pozornost i právním substitutům nahrazujícím některá věcná práva.“ S určitou výhradou k formulaci cíle směrem k deskripci a k pokusu využití věcných práv v praxi (kdy není jasné, zda se tím rozumí právní praxe či společenská realita, přičemž sonda do judikatury není v práci bohatá) lze považovat cíle práce za splněné. Shrnutí cílů práce je obsaženo v závěru.
Samostatnost při zpracování tématu včetně zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Samostatnost při zpracování je spíše otázkou pro konzultanta práce. Text nenasvědčuje tomu, že by práce nebyla původní tvorbou autora práce. Antiplagiátorské systémy vyhodnotily celkovou shodu se všemi tituly na 21% a s jednotlivým titulem na 9–10%, kdy se jedná o běžnou shodu s použitými zdroji, názvy právních předpisů apod.
Logická stavba práce	Práce je postavena logicky. S drobnými výhradami k rozsahu některých částí a k vymezení některých kapitol uvedenými výše.
Práce se zdroji (využití cizojazyčných zdrojů) včetně citací	Při zpracování této rigorózní práce byly využity právní předpisy, literatura, dílčí judikatura, tištěné prameny i další zdroje (zejm. internetové zdroje). Za zásadnější chybu ohledně zdrojů lze považovat absenci seznamu právních předpisů v Seznamu použitých zdrojů a literatury. Jestliže bylo v práci zmíněno, že sleduje střeoevropské koncepce socialistického práva, nabízelo by se výraznější využití cizojazyčné literatury a srovnání. Ovšem vzhledem k primárnímu důrazu na domácí právní řád nejde o zásadnější nedostatek. Vzhledem k tomu, že jde o práci právněhistorickou, nelze si nepovšimnout absence jakýchkoliv archivních pramenů, naopak

	některé tištěné prameny v práci obsaženy jsou (např. stenografické protokoly nebo zprávy hodnotící rozhodovací činnost soudů). U rozsudků, ani hodnotících zpráv není uvedeno, jak k nim autor přišel, tj. z jakých zdrojů čerpal.
Hloubka provedené analýzy (ve vztahu k tématu)	Hloubka analýzy ve vztahu k tématu je v zásadě přiměřená, s tím, že bylo možné ještě více akcentovat aplikační praxi. Jak již bylo uvedeno na jiných místech, zevrubněji by, s ohledem na název práce, mohlo být zpracováno období 1948–1950 a 1990 a 1991.
Úprava práce (text, grafy, tabulky)	Text práce je přehledný, formát, velikost písma, odstavce ad. odpovídají požadavkům, kladeným na rigorózní práce.
Jazyková a stylistická úroveň	Gramatická, sémantická a stylistická úroveň posuzovaného textu je přiměřená druhu kvalifikační práce. Překlepy se vyskytují okrajově. Z překlepů lze upozornit na: absenci předmětu ve větě na s. 5 práce, kde je řečeno, že „Právní konstrukce musely ...upravovat...“ a není řečeno co. Na s. 138 práce vypadla interpunkce ve větě „..., že nebylo možné tyto zahrádkářské pozemky vlastnit bylo osobní užívání pozemků jediným způsobem, jak užívání takovéto zahrádky umožnit.“ Na s. 198 práce se domnívám, že správné skloňování příjmení známého slovinského filozofa je Slavojem Žižkem a ne Žižkem.

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Práce je zdařilá a reflektuje dostatečnou akribii rigoroznata. I tak je úkolem oponenta k práci mít několik věcných připomínek. Uvedu jen některé. Celkově již bylo výše upozorněno na otázku časového a materiálního vymezení tématu, absenci archivních pramenů a také lze upozornit na skutečnost, že na některých místech práce problematiku zjednodušuje, což je mj. dáno nedostatečným akcentem na výraznou evoluci právní úpravy za platnosti a účinnosti OZ 1964, která je v práci sice popsána, nicméně není dostatečně reflektována v analýze a hodnocení na některých konkrétních místech. Téměř nezminěna byla např. skutečnost, že tehdejší právní systém neuznával dělení práva na veřejné a soukromé. Možná i proto zazněla v práci diskutabilní teze, že „*Osobní vlastnictví svou preferencí (jako jediné důležité skutečné věcné právo) fakticky přišlo o svůj statut jako věcného práva.*“. Stejně tak by bylo možné více zdůraznit rozdíl mezi tehdejšími teoriemi právní vědy, případně stručnými ustanoveními zákona a reálným právním životem z hlediska právních institutů. Např. ačkoliv OZ 1964 v původním znění neobsahoval institut držby, znala jej právní praxe, tedy v občanském právu běžně existoval. U práce s Knappovým Vlastnictvím v lidové demokracii by bylo možná dobré dbát skutečnosti, že se teoretické názory V. Knappa po vydání této publikace z roku 1952 různě proměňovaly, zejm. pokud je použita jako zdroj argumentace pro konstrukci občanského práva v letech 1964–1989 (Viz s. 61 práce). Z konkrétních připomínek lze upozornit např. na ne zcela zdařilou formulaci, podle níž OZ 1964 navrhli radikální socialističtí právníci (s. 5 práce). Je přitom legitimní otázka, nakolik ovlivnili text kodexu skutečně radikální samotní právníci sepisující zákoník, protože to, že tento kodex obsahoval rozchod s tradičními právními instituty věcných práv, bylo dáno primárně politickým

zadáním, jež měl ve vítku. Případně nakolik byli v reálu radikální. Dále nelze bez dalšího přijmout tezi autora, že by se čeští právníci na začátku 21. století potýkali s právní úpravou, jejíž právní prameny byly pevně ukotveny v marxismu-leninismu (s. 5 práce), možná lze říci, že kořeny a prvky některých právních institutů pocházely z období 1948–1989, ale lze diskutovat o tom, zda a nakolik se v nich na počátku 21. století odrážela filozofie marxismu-leninismu. Také lze považovat za poněkud zjednodušující konstatování, že „Středobodem celé právní úpravy občanského zákoníku byla v době jeho vzniku úprava vlastnického práva ve formě socialistického institutu osobního vlastnictví.“ (s. 5 práce). Jaký rozdíl spatřuje rigorozant na s. 6 práce mezi jurisprudencí, tzn. právní vědou a odbornou literaturou?

Na s. 8 práce by bylo vhodné upozornit na skutečnost, že v římském právu absolutnost vlastnictví znamenala nejen jeho bezprostřednost, nýbrž i jeho neomezenost, což v moderní koncepci vlastnického práva nejpozději od 19. století již neplatí. Naopak i v ČR platí zásada, zakotvená mj. v ústavním právu, že vlastnictví zavazuje. V pojmově-teoretické pasáži (s. 8–12 práce) by bylo možné výrazněji, než jen v poznámce pod čarou, upozornit na to, že při identifikaci věcných práv v OZ 1964 na tomto místě A. Ebrahimi vychází z novelizovaného znění, účinného od roku 1992 a bylo by proto dobré se douškou obsahující příslušné terminologické vysvětlení popasovat s pojmoslovím pro dobu, kdy OZ 1964 měl podobu jinou. Opravdu vznikl systém socialistického práva po říjnové revoluci v roce 1917 a rozšířil se i do střední Evropy, jak je uvedeno na s. 12 práce? Možná by bylo dobré upozornit, že i právní řád v SSSR se vyvíjel a měnily se jeho koncepce i instituty. Stačí zmínit odlišné pohledy Pašukanise a Vyšinského a jeho epigonů. V samotné práci na s. 14 práce je uvedeno, že první sovětský občanskoprávní předpis obsahoval ještě právo stavby a na s. 24–29 práce zmiňuje evoluci rozdílných pohledů. Ostatně i v československém právu v letech 1948–1989 lze spatřovat proměny různých právních institutů. OZ 1964 byl spíše než odrazem sovětského vzoru z 20. let 20. století vedle dalších odrazem vlivů Sovětského svazu z doby N. S. Chruščova, které se vyznačovaly značnými, nepřiměřenými ambicemi, jež se ukázaly jako nereálné (např. místní lidové soudy, generální odpovědnost za škodu apod.), což zmiňuje ostatně i práce nepřímo na s. 25 práce.

Na s. 43 práce je uvedeno, že bylo občanské právo rozděleno do dalších 3 kodexů, přičemž není pro čtenáře zcela patrné, že dosavadní občanské právo bylo ve skutečnosti ve 4 zákonících (OZ, Zákoník práce, Hospodářský zákoník a Zákoník mezinárodního obchodu). Na s. 57 práce by bylo možné se více vypořádat se skutečností, že způsobem nabytí osobního vlastnictví byl i (mj. ústavně zaručený) přechod pozůstalosti, což jistě v textu zdůrazněnou tezi o pracovním původu dílem relativizuje. Nelze zapomínat na skutečnost, že zejm. v 60. letech 20. století některá zákonná ustanovení byla spíše než kondicionálními normami, politicko-proklamativními ustanoveními. Zde lze odkázat na připomínku týkající se potřeby rozlišovat teze právní vědy, normativitu a „živé právo“, které bylo realitou právní každodennosti.

Tvrzení obsažené v práci na s. 118, podle kterého bylo v období 1948–1989 zakázáno osobní podnikání, je zčásti nepřesné, zčásti zjednodušující. Jednak proto, že ve skutečnosti šlo o soukromé (nikoliv osobní) podnikání, jednak proto, že po celou dobu režimu existovala různá svobodná povolání a drobná soukromá hospodářství a také ještě v 50. a 60. letech 20. století přežívali různí lokální „živnostníci“ – vetešníci, učitelé etiky, pokrývači, jednak pak v roce 1987 došlo k legalizaci různých autodílen apod. Předmětem diskuze by mohla být také teze uvedená na s. 119 práce, že bylo po roce 1964 zakázáno individuální vlastnictví pozemků a nahrazeno osobním užíváním. Pokud bychom vycházeli z čistě gramatického výkladu, individuální vlastnictví pozemků bylo nadále umožněno, totiž v podobě soukromého vlastnictví. Např. řada pozemků užívaných družstvy byla ve skutečnosti v soukromém vlastnictví členů družstva a družstvo je v té době užívalo. Jestliže používá autor pojem individuální vlastnictví dle dobové jurisprudence, bylo by dobré, aby to bylo terminologicky pokryto, neboť z pojmově-teoretické pasáže to nevyplývá. Ostatně sám rigorozant na s. 62 práce píše, že druhým typem individuálního vlastnictví bylo soukromé vlastnictví a že typickým bylo soukromé vlastnictví pozemků a rodinných domů. U

osobního užívání (s. 126 an.) pak je možné vést diskuzi o tom, zda se jednalo o obdobu věcného práva či závazkového vztahu, totiž nájmu. Obdobně lze diskutovat nad povahou omezení převodu nemovitostí (s. 119 práce an.).

Otázky:

- 1. Jaké byly podle Vás důvody zachování tradiční koncepce věcných práv v zákoníku mezinárodního obchodu, a viděl byste nějaké odlišnosti oproti pojetí těchto věcných práv po změnách 1990 a 1991?**

Doporučení/nedoporučení práce k obhajobě	Doporučuji práci k obhajobě.
---	------------------------------

V Praze dne 19.09.2024.

Jiří Šouša
oponent/oponentka